

A NEMISZEREP-STRESSZ ÉS AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÖSSZEFÜGGÉSEI MAGYAR FÉRFIAK KÖRÉBEN

Doktori értekezés

Susánszky Anna

Semmelweis Egyetem
Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Szócska Miklós egyetemi docens

Hivatalos bírálók: Dr. habil. Barabás Katalin PhD, egyetemi
docens az orvostudomány kandidátusa

Dr. habil. Forrai Judit DSc, egyetemi docens

Komplexvizsga-bizottság elnöke: Prof. Dr. Füzési Zsuzsanna
egyetemi tanár

Komplexvizsga-bizottság tagjai: Dr. Feith Helga Judit PhD, főiskolai tanár
Prof. Falus András, professor emeritus

Budapest
2019

Bevezetés

Jelen témámmal az ezredfordulón kezdtem el foglalkozni. Ebben az időszakban került a társadalomtudományi kutatások középpontjába a magyar népesség életminőségének vizsgálata. Ezen belül is igen nagy hangsúlyt kapott a középkorú (40-69 éves) magyar férfiak egészségromlása, és halálozási viszonyainak kedvezőtlen alakulása. Szintén erre az időszakra tehető egy másik kutatási irány kibontakozása, az egészségi állapot alakulását befolyásoló, úgynevezett nem hagyományos rizikófaktorok, például a stressz szerepének vizsgálata. Saját kutatásaim az utolsó két Hungarostudy (HS) felmérés (2006, 2013) adataira támaszkodnak. Dolgozatomban a társadalmi nemi szerepek változásával, a nemiszerep-elvárások okozta stressz egészségmagatartásra, az egészségi állapotra gyakorolt hatásával foglalkozom. Magyarországi adatokra támaszkodva mutatom be a hazai helyzetet, összevetve a külföldi szakirodalomban közölt eredményekkel.

Célkitűzések és hipotézisek

A dolgozat legfőbb célkitűzései:

1. A férfi nemiszerep-stressz mérésére szolgáló nemzetközi mérőeszköz, a Masculine Gender Role Stress (MGRS) kérdőív hazai adaptációja, a rövidítési eljárás bemutatása.
2. A férfi nemiszerep-stressz és a szocio-demográfiai, szocio-ökonomiai változók (kor, családi állapot, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás) összefüggéseinek vizsgálata.
3. A férfi nemiszerep-stressz és a házassággal gyermekvállalással kapcsolatos attitűdök összefüggéseinek vizsgálata.
4. A férfi nemiszerep-stressz és a házastársi/élettársi stressz összefüggéseinek vizsgálata.
5. A férfi nemiszerep-stressz jellegzetességeinek és az egészségi állapot (SRH, wellbeing, betegségteher), valamint a rizikómagatartások (alkoholfogyasztás, dohányzás) összefüggéseinek vizsgálata.
6. A BMI és a nemiszerep-stressz összefüggéseinek vizsgálata.

Hipotézisek

H1. A szocio-demográfiai és a szocio-ökonómiai változók mentén eltérés mutatkozik a nemiszerep-stressz mértékében:

- a) a nemiszerep-stressz az életkor előrehaladtával csökken
- b) a párkapcsolatban (házasság, élettárs) élő férfiak körében mért nemiszerep-stressz mértéke jelentősen alacsonyabb, mint az egyedül élők körében
- c) az iskolai végzettség graduális növekedése negatív összefüggést mutat a nemiszerep-stressz alakulásával
- d) a gazdaságilag inaktív körében a nemiszerep-stressz jelentősen magasabb, mint az aktív körében.

H2. A nemiszerep-stressz összefügg a házastársi/élettársi kapcsolat minőségével. A stressz szintet befolyásolja az egyén házassággal, gyermekvállalással kapcsolatos beállítódása.

H3. A nemiszerep-stressz skála tradicionális és modernizálódó faktorai jól elkülöníthetők.

- a) A nemi szerepeltvárások modernizációja növeli a férfiak nemiszerep-stressz szintjét, mivel új stresszorok jelennek meg a tradicionális stressz-források mellett.
- b) A modernizáció hatása eltérő módon és mértékben érinti a különböző életkorú, családi állapotú, iskolai végzettségű vagy etnikai hovatartozású férfiakat.

H4. A nemi szerepeltvárások okozta magas stressz terheltég

- a) negatívan befolyásolja az egészségi állapot alakulását és
- b) növeli a rizikó magatartások (dohányzás, túlzott mértékű alkoholfogyasztás) előfordulásának valószínűségét.

H5. A nemiszerep-stressz mértéke összefüggést mutat a BMI-vel, azaz várhatóan a túlsúlyos és elhízott férfiak nemiszerep-stressz szintje magasabb lesz.

Módszerek

Az adatbázisok

Munkám során elsősorban a Hungarostudy (HS) lakossági egészségi állapot felmérésekre támaszkodtam. A Hungarostudy vizsgálatok 1988 óta már öt alkalommal (1988, 1995, 2002, 2006, 2013) adtak számot a magyar lakosság egészségi állapotáról, ennek alakulásáról. Ezekben a kutatásokban a minták nem, életkor és település típus szerint reprezentálják a 18 éven felüli magyar népességet. Munkám a 2006-os és a 2013-as vizsgálatok adatbázisaira épül.

Mérőeszközök

Vizsgálataim során az alábbi mérőeszközöket használtam:

- Szocio-demográfiai és antropometriai jellemzők
- Egészségi állapot önbecslése (Self Rated Health, SRH)
- WHO Általános Jól-lét Skála (WBI-5)
- Betegségteher Index
- Rizikó magatartások
 - Dohányzás
 - Alkoholfogyasztás (*Alkoholhasználat Zavarait Szűrő Teszt* (AUDIT))
- Masculine Gender Role Stress (MGRS) skála
- Házastársi Stressz Skála (HSS)
- Házassággal, gyermekvállalással kapcsolatos attitűdök, vélemények

Statisztikai eljárások

A statisztikai elemzések az SPSS PC. statisztikai programcsomag (SPSS Inc., Chicago, Illinois, USA) különböző verzióival készültek. A kategorikus változók összehasonlítása khi-négyzet próbával, illetve Fisher teszttel történt. A folytonos normál eloszlású változók összehasonlítására Student féle t-tesztet, a folytonos és kategorikus változók kapcsolatának vizsgálatára pedig varianciaanalízist (ANOVA) alkalmaztunk. A látens változók feltárása exploratív, megerősítése pedig konfirmatív faktoranalízissel történt. Kétváltozós

analízisek esetén Pearson korrelációs vizsgálatot, többváltozós analízis esetén pedig lineáris, illetve bináris logisztikus regressziós modellt alkalmaztunk. Ez utóbbi esetében a függő változót befolyásoló független változókat kizárásos lépésenkénti regresszióval (backward stepwise logistic regression) választottuk ki. Az egyes változókhoz tartozó regressziós koefficiensek szignifikanciáját a Wald-próba p értékével jellemeztem, és a $p < 0.10$ változókat tartottuk bent a végső modellben. Szignifikancia küszöbként a hagyományos $p < 0.05$ értéket alkalmaztuk. A hiányzó értékeket az elemzésből minden esetben kizártuk.

Eredmények

MGRS kérdőív hazai adaptációja és a rövidítési eljárás

Az MGRS kérdőívet a szerzők jóváhagyásával, a hivatalos nemzetközi gyakorlatnak megfelelően fordítottuk magyar nyelvre. A magyar változatot először egy országos reprezentatív vizsgálat keretében alkalmaztuk. A feldolgozás során az eredeti kérdőív öt faktorból álló struktúráját követtük. A 40 tételes MGRS, és az alsókálák belső konzisztenciáját mutató Cronbach-alfa értékek az optimális tartományba estek, így a skálát és az alsókálákat külön-külön is megbízhatónak tekinthetjük. Az alsókálák között talált szignifikáns eltérések azt mutatják, hogy az alsókálák jól elkülönítenek különböző stresszreakciót kiváltó helyzeteket. A kérdések a magyar férfiak számára is érthetőek és relevánsak. A kérdőívet az eredmények alapján, magyar mintán is használhatónak, adaptálhatónak találtuk.

A rövidítési eljárás során alsókálánként a két legmagasabb item-maradék korrelációval jellemezhető tételt (0,580-0,838), valamint a face-validitás alapján 2 tételt választottunk ki, így az eredeti kérdőívet 12 tételesre rövidítettük. Az eredeti hosszú verzió Cronbach-alfa értéke: 0,92, míg a rövidített verzió Cronbach-alfa értéke: 0,80. A hosszú és a rövid skála között a korreláció értéke: 0,94. Az eredeti alsókálák, és az azokból kiválasztott tételek összegének korrelációi: fizikai gyengeség ($r=0,79$), érzelem

kifejezési deficit ($r=0,79$), nőknek való alárendelődés ($r=0,88$), intellektuális kisebbségi érzés ($r=0,83$), teljesítési kudarc ($r=0,90$). A rövid verzióban az egyes alskálák tartalma megőrződött, a tételekből önálló mutatókat tudunk képezni, továbbá a mérőeszköz így alkalmassá vált epidemiológiai kutatások számára is.

A férfi nemiszerep-stressz szocio-demográfiai jellemzői, HS 2006

A HS 2006-os felmérés adatbázisára támaszkodva elsőként az MGRS jellegzetességeit vizsgáltuk. Az alskálák átlagpontszámai azt mutatták, hogy a válaszadó férfiak körében a fizikai gyengeség és a teljesítési kudarc érzésétől való szorongás okozza a legnagyobb stressz-terhelést.

Vizsgáltuk továbbá, hogy milyen összefüggés tapasztalható a szocio-demográfiai háttérváltozók (életkor, iskolai végzettség, együttélési forma, gazdasági aktivitás, etnikum) és a nemi szerep-stressz mértéke között.

Eredményeink szerint az életkor előrehaladtával jelentősen csökken a nemi szerepelvárásokból eredő stressz-terhelés. A nőknek való alárendelődéstől, az intellektuális kisebbségi érzéstől, valamint a teljesítési kudarcától való szorongás mértéke jelentősen eltér a 65 éven aluli és felüli férfiak csoportjai között. Az idősebb férfiak nemiszerep-stressz terhelése jóval alacsonyabb a fenti területeken, mint a fiatalabbaké. A fizikai gyengeséggel összefüggő stressz az életkor előrehaladtával jelentősen csökken. Az érzelmikifejezési deficit terhe a fiatalokat kevésbé sújtja, mint az idősebbeket. A határvonal a 35 éven aluli és felüli korosztályok közt húzódik.

Az iskolázottság és a nemi szerep-stressz összefüggését három területen tudtuk kimutatni; a fizikai gyengeség, a teljesítési kudarc és az érzelmikifejezési deficit vonatkozásában. A fizikai gyengeségtől való szorongásból eredő stressz az iskolázottabb férfiakat nagyobb mértékben jellemzi, mint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőket. A teljesítési kudarc tekintetében a határ az alapfokú végzettséggel (8 általános) rendelkező férfiak, és a náluk iskolázottabbak között húzódik. Általában azt mondhatjuk, hogy minél magasabb egy férfi iskolai végzettsége, várhatóan annál

magasabb lesz a teljesítési kudarccal kapcsolatos stressz terhelése. Ez nem mondható el az érzelemkifejezési deficit vonatkozásában, ebben az esetben fordított összefüggés mutatkozik a végzettséggel, azaz minél képzetesebb valaki, annál kisebb mértékű ez a fajta stressz terheltség.

Az együttélési forma nemiszerep-stresszel való összefüggését az egyedülállók, a házasságban élők és az élettársi kapcsolatban élők vonatkozásában vizsgáltuk. Eredményeink azt mutatták, hogy két területen, a teljesítési kudarc, és a nőknek való alárendelődés vonatkozásában térnek el egymástól jelentős mértékben a különböző csoportba tartozó férfiak értékei. A nőknek való alárendelődéstől való szorongás mértéke az egyedülálló és az élettársi kapcsolatban élő férfiaknál szignifikánsan magasabb, mint a házasságban élőkénél. A teljesítési kudarcotól való szorongás az élettársi kapcsolatban és házasságban élő férfiak körében magasabb, mint az egyedülálló férfiak körében.

A gazdasági aktivitás különböző kategóriái (dolgozó, munkanélküli, inaktív) és a nemiszerep-stressz összefüggésének vizsgálata alapján elmondható, hogy mindegyik MGRS alskálán a munkanélküli férfiak stressz pontszámai a legmagasabbak, statisztikailag szignifikáns mértékben eltérnek a másik két csoport értékeitől.

Utolsóként vizsgáltuk az etnikai hovatartozás¹ és a nemiszerep-stressz viszonyát úgy, hogy a magukat romának vallók paramétereit hasonlítottuk a nem románéhoz. Egy területen, mégpedig a teljesítési kudarc vonatkozásában találtunk lényeges eltérést a fenti két csoport között. A roma férfiak teljesítési kudarccal kapcsolatos stressz terhei lényegesen magasabbak, mint a nem románoké.

A férfi nemiszerep-stressz összefüggései az egészségi állapot és a rizikómagatartás bizonyos jellemzőivel, HS 2006

Az elemzések során négy modellt állítottunk fel annak vizsgálatára, hogy találunk-e összefüggést a nemiszerep-stressz egyes faktorai és

¹ Az etnikum megállapítása a válaszadók önbesorolása alapján történt.

az általános egészségi állapot alakulása, valamint a rizikó magatartások előfordulása között. A modellekben az egyes stressz-faktorok hatását a legfontosabb demográfiai és szociális tényezők (kor, iskolai végzettség, aktivitás, családi állapot, etnikum) hatásával korrigáltuk. Az eredményekből kitűnik, hogy a teljesítési kudarcból és az érzelm kifejezési deficit megéléséből származó stressz pozitív, míg a nőknek való alárendelődésből és a fizikai gyengeség megéléséből származó stressz negatív összefüggést mutat a rendszeres alkoholfogyasztással.

Azok közt a férfiak közt, akiket erősen zavar, ha okosabb, ambiciózusabb vagy sikeresebb munkatársakkal dolgoznak együtt, nagyobb valószínűséggel találunk dohányzókat, mint azok között, akik szenvednek attól, hogy nem tudják kifejezni érzéseiket, és rosszul érzik magukat, ha nem tudnak megvigasztalni egy síró embert.

Azok a férfiak, akiket kifejezetten zavar, ha nincsenek fizikai vagy szexuális erejük teljében, vagy ha környezetük gyengének, vagy akár nőiesnek tartja őket, kedvezőtlenül ítélik meg pszichés jóllétüket. Azok a férfiak pedig, akik fokozottan rosszul élik meg a nőknek való alárendelődést, például egy női főnök személyében, inkább általános egészségi állapotukat (annak talán erőteljesebben a fizikai állapotra vonatkozó összetevőit) minősítik kedvezőtlennek.

Férfi nemiszerep modellek jellegzetességei a szocio-demográfiai változók mentén, HS 2006

Vizsgálatunk kiinduló feltételezése az volt, hogy a rövidített MGRS kérdőív egyes tételei mentén kirajzolódik a nemi szerepelvárások *tradicionálisnak és modernizálódónak* nevezhető dimenziója. Tradicionálisnak tekintve a szexuális teljesítménnyel, a fizikai erőnléttel és a férfias megjelenéssel, valamint a családfenntartással kapcsolatos elvárásokat, modernizálódónak pedig a nemek megváltozott társadalmi viszonyával kapcsolatos elvárásokat. A két dimenzióra vonatkozó feltevésünket a konfirmatív faktoranalízis eredményei megerősítették. A kérdőív 12 tétele két jól elkülöníthető faktorba rendeződött, amelyek az összvariancia 48 százalékát

magyarázták. Mindkét skála belső konzisztenciáját becsülő Cronbach–alfa értéke az optimálisnak tekintett 0,60-0,95 közötti tartományban helyezkedett el. A „tradicionalis” skála átlagértéke közel kétszerese a „modernizálódónak” elnevezett skála átlagának, ami azt jelenti, hogy a felnőtt magyar férfiak körében a szexuális teljesítménnyel, a családfenntartással és a megjelenéssel kapcsolatos problémákból eredő szorongás lényegesen nagyobb stressz-terhelést okoz, mint a nemek megváltozott társadalmi viszonyából eredő stressz mértéke.

A továbbiakban azt vizsgáltuk, hogy a tradicionalis és modernizálódó szerepelvárások okozta stressz milyen módon és mértékben érinti a különböző életkorú, családi állapotú vagy iskolai végzettségű férfiakat.

Az életkor előrehaladtával jelentősen csökken a tradicionalis szerepelvárásokból eredő stressz-terhelés. A női dominanciából, illetve az érzelem kifejező, empatikus viselkedést elváró helyzetekből eredő feszültség leginkább a középkorú férfiakat jellemzi. Stressz terheltségük mértéke szignifikáns eltérést mutat mind a náluk fiatalabb, és idősebb korosztályoktól.

Az iskolai végzettség mentén a két dimenzióban ellentétes mozgásokat regisztrálhatunk. Mindkét esetben az alacsony végzettséggel rendelkezők stressz értékei térnek el a többiekétől, azaz a tradicionalis szerepelvárások kevésbé, míg a modernizálódást jelentőek pedig nagyobb mértékben okoznak számukra stresszt.

A gazdasági aktivitás szempontjából három csoportot különböztettünk meg: a dolgozókat, a munkanélkülieket és az inaktívakat. A tradicionalis szerep stressz tekintetében az inaktívak tértek el jelentős mértékben a még aktív korú társaiktól. A dolgozókra és a munkanélküliekre jelentősen magasabb átlagértékek voltak jellemzőek. A modernizálódás okozta feszültségek a munkanélkülieket különítették el a többiektől, a skálán mutatott átlagértékük szignifikánsan magasabb volt a másik két csoportnál.

A családi állapot mutatóját a formális (hivatalos státusz) és az informális (együttélés) viszonyokat leíró változók együtteséből képeztük, és ennek alapján három kategóriába (egyedül,

házasságban, élettársi kapcsolatban él) soroltuk a válaszadókat. A tradicionális szerep-stressz mindhárom csoportban hasonló mértékűnek mutatkozott. Ugyanakkor a női dominancia és az érzelmek kifejezése (modernizálódást leíró faktor) a házasságban élő férfiak számára jelentette a legkisebb stressz terhet, amely szignifikáns mértékben alacsonyabbnak mutatkozott az egyedülálló és az élettársi kapcsolatban élő férfiak átlagértékeinél.

Férfi nemiszerep-modellek, az egészségi állapot és a kockázati magatartások összefüggéseinek vizsgálata, HS 2006

Vizsgálatunkban a nemi szerepekből adódó stressz és az egészségi állapot, valamint bizonyos rizikómagatartások között is kerestük az összefüggést. Az egészségi állapot jellemzésére az önbecslésen alapuló egészségi állapot általános mutatóját és a WHO jóllétmutatót, a rizikómagatartások közül a dohányzást, pontosabban a naponta elszívott cigaretták darabszámát és az alkoholfogyasztás gyakoriságát használtuk.

A férfi nemiszerep-stressz két dimenzióját leíró faktorok közül csak a tradicionálisnak nevezett skála értékei mutatnak kapcsolatot az egészségi állapottal és a pszichés jólléttel, valamint a dohányzás mértékével. A nemek átalakulóban lévő társadalmi viszonyából eredő esetleges feszültségek mértéke (modernizálódó skála) nem mutat összefüggést egyik vizsgált változóval sem.

A férfi nemiszerep-stressz és a házastársi/élettársi stressz összefüggéseinek vizsgálata, HS 2006

A nemiszerep-stressz és a házastársi/élettársi stressz összefüggéseit először a HS 2006-os felmérés mintáján vizsgáltuk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy van-e összefüggés a párkapcsolat típusa és minőségének megítélése, valamint a társadalmi nemiszerep-stressz között. A válaszadók viszonylag alacsony házastársi/élettársi stresszről számolt be, ami azt jelzi, hogy kapcsolatuk jónak mondható. Ugyanakkor, a magas házastársi/élettársi stresszrel

jellemezhető aránya az élettársi kapcsolatban élők körében szignifikánsan magasabb volt, mint a házások körében (15% vs. 10%). Az élettársi kapcsolatban élők többen számoltak be arról, hogy kapcsolatukban találkoztak már komoly problémákkal, és vannak olyan dolgok, amiket nem tudnak megbeszélni a párjukkal. A házasságban élők pedig többen érzik úgy, hogy problémáikat közösen szokták megoldani, hogy házastársuk a hozzájuk legközelebb álló személy, és szabadidejüket is nagyobb arányban töltik együtt.

A társadalmi nemi szerepekből eredő stressz mértékét is megvizsgáltuk az együttélés formái szerint. Az élettársi kapcsolatban élő férfiak számára szignifikánsan nagyobb stressz terhet jelentenek azok a helyzetek, amikor a nők többet keresnek vagy sikeresebbek. Vizsgáltuk továbbá a házastársi/élettársi stressz és a társadalmi nemi szerep elvárásokból eredő stressz közötti összefüggést. Statisztikailag szignifikáns kapcsolatot csak az MGRS „intellektuális kisebbségi érzés” elnevezésű alskálája és a házastársi/élettársi stressz között találtunk. Ez arra utal, hogy ha egy férfinak érzelmi problémát jelent, ha egy nő okosabb, ambiciózusabb vagy sikeresebb, azaz intellektuális hátrányban érzi magát, akkor ez a házasságában/élettársi kapcsolatában is stressz forrásként jelenik meg.

Vizsgálataink alapján elmondható, hogy a párkapcsolatban élő férfiak esetében a házasság és a jónak ítélt anyagi helyzet csökkenti, míg az „intellektuális kisebbségi érzésből” eredő stressz növeli a házastársi/élettársi stressz mértékét. Az elemzésbe bevont többi magyarázó változó, mint a házasság időtartama, az életkor, az iskolai végzettség és gyerekszám, valamint a nemi szerepekkel összefüggő egyéb stressz tényezők (MGRS alskálái) között nem mutatható ki szignifikáns összefüggés.

Fiatal férfiak nemiszerep-elvárásokból adódó stresszterheltsége, HS 2013

A HS 2013-as felvétele lehetőséget nyújtott arra, hogy a nemiszerep-elvárásokból adódó stressz terheltség és a házasságkötéssel,

családalapítással, gyerekvállalással kapcsolatos attitűdök összefüggéseit vizsgáljuk fiatal (18-35 év közötti) felnőtt férfiak körében.

Adatainkból a nemiszerep-stressz skála (MGRS) alskáláinak átlagpontszámait elemezve elmondhatjuk, hogy a fiatal férfiak körében, ebben a mintában is a fizikai gyengeség és a teljesítési kudarc, illetve az ezektől való szorongás okozta a legnagyobb stresszterhelést.

A párkapcsolattal rendelkező és párkapcsolat nélküli fiatal férfiak nemiszerep-elvárásokból származó stressz szintje közt jelentős eltérés nem mutatkozott. A párjukkal együtt élő férfiakat nagyobb mértékben ($p=0,05$) érinti a teljesítési kudarcból való szorongás, mint a párjuktól külön élőket. Ez utóbbiak esetében az összeköltözést tervezők és nem tervezők közt nem találtunk szignifikáns különbséget. Azoknak a férfiaknak, akik nem élnek házasságban és nem is tervezik ezt, szignifikánsan alacsonyabb ($p=0,01$) a teljesítési kudarcból való félelemből eredő stressz-értékük, mint a házasoknak, vagy akik tervezik a házasságot.

A házasságkötéssel kapcsolatos attitűd, gondolkodás vizsgálatakor azt láthatjuk, hogy akik fontosnak tartják a házasságot (mert úgy gondolják, hogy nagyobb biztonságot nyújt a kapcsolatban), azoknak magasabb a teljes nemiszerep-stressz pontszámuk ($p=0,05$), és a nőknek való alárendelődéstől való félelmük is szignifikánsan nagyobb mértékű ($p=0,03$), mint azoknak a férfiaknak, akik ezt nem említik.

Eredményeink szerint a kérdezettek minél inkább egyetértenek azzal, hogy a házasság idejétmúlt intézmény, annál magasabb az érzelmkifejezési deficit, tehát az érzelmkifejezési problémáktól ($p=0,02$), valamint az intellektuális kisebbségi érzéstől való szorongás okozta stressz szintje ($p=0,05$). Minél inkább egyetértenek azzal, hogy ha egy házasság boldogtalanná válik, jobb, ha elválnak, még ha gyerekük is van, annál nagyobb a fizikai gyengeségtől ($p=0,00$) és a teljesítési kudarcból való félelem ($p=0,02$) okozta stressz-szintjük. Minél inkább egyetértenek azzal, hogy a házasság biztonságot jelent, annál nagyobb a teljes skálán mutatott stressz pontszámuk ($p=0,03$).

Fiatal férfiak nemiszerep-elvárásokból adódó stresszterheltsége a gyermekvállalással összefüggésben, HS 2013

A továbbiakban a férfiak nemiszerep-elvárásokból származó stressz mértékét vetettük össze a gyermekvállalással kapcsolatos vélekedésükkel, illetve az erre vonatkozó terveikkel. Azoknál a férfiaknál, akiknek már van gyermekük (22,5%), szignifikánsan nagyobb mértékű teljesítési kudarcotól való szorongásból eredő stresszterhelést mértünk ($p=0,02$).

A gyermektelen férfiak 74 százaléka említi, hogy vannak olyan céljaik, amelyeket a gyermekvállalás előtt még mindenképpen szeretnének megvalósítani. Akik ilyen megvalósítandó célként említik, hogy a gyermekvállalás előtt megfelelő lakást szeretnének biztosítani ($N=93$), azoknál az érzelemkifejezési deficit alkálán mutatott stressz-szint szignifikánsan magasabb ($p=0,04$), mint azoknál, akik nem említik ($N=33$) ezt a célt. Akik említik, hogy a gyermekvállalás előtt még külföldi tapasztalatokat szeretnének szerezni, azoknál a fizikai gyengeségtől ($p=0,01$) és a teljesítési kudarcotól való félelemből ($p=0,01$) származó stresszterhelés szignifikánsan alacsonyabb mértékű, mint azoknál, akik ezt célként nem említik.

A BMI és a nemiszerep-stressz összefüggéseinek vizsgálata fiatal férfiak körében, HS 2013

A 12 tételes MGRS skála, valamint a skála szexualitással, szexuális teljesítménnyel kapcsolatos tételeinél vizsgáltuk a magas stressz tartományba tartozók arányát a BMI egyes kategóriái szerint. Magas stressz tartományba tartozóknak tekintettük azokat a személyeket, akik az egyes tételeknél a Likert skálán ötre vagy hatra értékelték stressz szintjüket, a rövidített MGRS skála esetében pedig azokat, akiknek az átlagpont értéke egyenlő vagy nagyobb volt ötnél.

Eredményeink szerint elmondható, hogy a nemiszerep-stressz (MGRS skála) és a szexualitással kapcsolatos magas stressz szint

összefüggést mutat a túlsúllyal/elhízással. Szignifikáns összefüggés a szexuális izgalmi állapotba kerülés ($p=0.000$), a szexuális teljesítmény ($p=0.027$) és a BMI kategóriák közt mutatkozott. Tendenciaszerű összefüggés pedig a szexuális partnerkapcsolat létesítésével ($p=0.061$) és a nőiesség látszatával kapcsolatos ($p=0.073$) magas stressz szint esetében mutatkozott. Összességében, a túlsúlyos/elhízott férfiak közel másfélszer nagyobb arányban (1.3) számoltak be magas nemiszerep-stresszről, mint a normál testsúlyúak.

Az együttélés típusával csak a szexuális izgalmi állapotba kerülés mutatott szignifikáns összefüggést. Ez esetben a párkapcsolatban élők közt volt jelentősen gyakoribb (71.5% vs. 59.8%) a magas stressz szinttel rendelkezők aránya.

A továbbiakban logisztikus regresszió elemzéssel vizsgáltuk, hogy a túlsúly, elhízás milyen összefüggést mutat a nemiszerep-stresszel és a szexualitással kapcsolatos stresszel, ha az adatokat az együttélés típusára is korrigáljuk. A modellek esetében azt láttuk, hogy a túlsúlyos, elhízott fiatal férfiak a normál BMI-vel rendelkezőkhöz képest jelentősen nagyobb eséllyel számolnak be nagyfokú, a nemi szerepeikből eredő stresszről ($OR=1.67$), ezen belül pedig a szexuális teljesítményükkel és a szexuális izgalmi állapottal kapcsolatos stresszről.

Fiatal férfiak (18-35 év) nemiszerep-stressz értékeinek összehasonlító vizsgálata a HS 2006 és a HS 2013-as felmérések alapján

A HS 2013-as vizsgálatban a MGRS felvételére a fiatal férfiak körében került sor, így azok eredményeit csak ebben a korosztályban tudtuk összehasonlítani a hét évvel korábbi adatokkal.

Eredményeink azt mutatják, hogy a két felmérés között, a vizsgált korosztályban a teljes MGRS skála átlag értéke nem változott, miközben a skálát alkotó tételek felénél statisztikailag szignifikáns változást mértünk. A változásokat alskálánként, és az általunk kialakított tradicionális és modernizálódó faktorok szerint is vizsgáltuk. Az öt vizsgált alskála esetében, az érzelem kifejezési

deficit és a teljesítési kudarc elnevezésű alskálák kivételével, mindegyiknél szignifikáns változás tapasztalható a 2006-os évhez viszonyítva. A fizikai gyengeségből eredő nemiszerep-stressz átlagpont értéke csökkent, míg a nőknek való alárendelődésből és az intellektuális kisebbségi érzésből eredőé növekedett.

A két faktoros verzió esetében a tradicionális faktoron mért stressz átlagpont értéke csökkent, a modernizálódóé pedig növekedett a fiatalok körében.

Következtetések

Saját kutatási eredményeink, amelyek a nemiszerep-elvárásokból eredő stressz összefüggéseit igazolják a párválasztással, házassági hajlandósággal, gyerekvállalási stratégiákkal, rávilágítanak arra, hogy a fiatal férfi generációk számára a családi elköteleződés szorongással jár. A szorongás, amely sok esetben késleltető vagy visszatartó erőként jelenhet meg a társas elköteleződés, a házasságkötés vagy a gyermekvállalással kapcsolatban, nemcsak a megváltozott társadalmi, gazdasági kihívásokra adott demográfiai válasz, hanem a közgondolkodásban élő tradicionális nemiszerep-elvárásokból eredeztethető, pontosabban az elvárások és a teljesítésre vonatkozó diszkrepanciából.

A férfi nemi szerepek modernizálódása, amely vizsgálati anyagunkban a férfi-nő kapcsolatoknak a tradicionálistól eltérő szintjében fogalmazódik meg, alig okoz feszültséget, stresszt a férfiak számára. Ez persze jelentheti azt is, hogy a magyar férfiak probléma mentesen tudnak alkalmazkodni azokhoz a helyzetekhez, amelyekben például egy nő sikeresebb vagy jobban keres. De ismerve a mai magyar társadalmi viszonyokat, a kutató inkább arra az álláspontra helyezkedik, hogy az alacsony stressz szint inkább a fenti helyzetek ritkább előfordulásából adódik, bár az összehasonlító vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy valamelyest növekedhet ezeknek a helyzeteknek a társadalmi előfordulása, mivel a fiatal férfiak körében növekszik a modernizálódó szerepelvárásokból eredő stressz szintje. A férfi nemi szerepelvárásokban megjelenő tradicionális faktor dominanciája, amely jelentős feszültséggel,

szerep stresszel jár, nemcsak a demográfiai viszonyok, de az egészségmagatartás és egészségi állapot alakulására is hatással van.

Saját publikációk jegyzéke

Az értekezés témájában megjelent közlemények

- 1) **Susánszky A**, Döbrössy B. (2019): The Correlation Between Body Mass Index and Gender Role Stress Among Young Hungarian Males. *European Journal of Mental Health* 14. pp. 190-202.
- 2) Gaál P, **Susánszky A**, Szócska M. (2019): Tudományos bizonyítékok, anomáliák és paradigmaváltás a túltápláltság és 2-es típusú cukorbetegség elleni küzdelemben. *IME (megjelenés alatt)*
- 3) **Susánszky A**, Susánszky É. (2018): Társadalmi nemiszerep-stressz: az Eisler-Skidmore féle férfi nemiszerep-stressz kérdőív magyarországi adaptációja. In: Tatai Cs, Kovacs R. R. (szerk.) *Egészségünk közös ügyünk!* 83-92. Scientia Kiadó, Kolozsvár
- 4) **Susánszky A**, Dukay-Szabó Sz, Györffy Zs, Ádám Sz. (2013): Fiatalok házassággal és gyermekvállalással kapcsolatos beállítódása a férfi és női nemiszerep-stressz viszonylatában. In: Susánszky É, Szántó Zs. (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2013*. 245-254. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest
- 5) Györffy Zs, **Susánszky A**, Ádám Sz, Dukay-Szabó Sz. (2013): A 35 év alatti felnőtt fiatalok párkapcsolati szokásai. Hogyan látják a férfiak és hogyan a nők? In: Susánszky É, Szántó Zs. (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2013*. 199-212. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest
- 6) Ádám Sz, **Susánszky A**, Györffy Zs, Dukay-Szabó Sz. (2013): Családtervezési stratégiák, családdal kapcsolatos értékek és attitűdök a fiatalok körében. In: Susánszky É, Szántó Zs. (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2013*. 213-226. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest
- 7) Dukay-Szabó Sz, Ádám Sz, **Susánszky A**, Györffy Zs. (2013): Gyermekvállalás fiatal felnőttek körében: vágyak kontra tények.

- In: Susánszky É, Szántó Zs. (szerk.) Magyar Lelkiállapot 2013. 227-244. Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest
- 8) **Susánszky A** (2012): A társadalmi nemek kutatása. A férfikutatások (men's studies) nemzetközi és hazai története. In: Lázár I, Pikó B (szerk.) Orvosi antropológia. 467-471. Medicina Könyvkiadó, Budapest
 - 9) **Susánszky A**, Susánszky É, Balog P, Kopp M. (2010): A házastársi stressz prediktorai férfiak körében. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 11:(4) pp. 391-404.
 - 10) Balog P, Dégi Cs, Szabó G, **Susánszky A**, Stauder A, Székely A, Falger P, Kopp M. (2010): Magas vérnyomás vagy depresszió? Rossz házasságban másképp betegek a férfiak és másképp a nők. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 11:(4) pp. 313-333.
 - 11) Susánszky É, **Susánszky A**, Szántó Zs, Kopp M. (2010): Vezetők életminősége és életstílusa. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 11:(4) 371-389.
 - 12) **Susánszky A**. Susánszky É, Kopp M. (2009): Mitől szoronganak a magyar férfiak? A férfi nemiszerep-stresszjellegzetességei. Lege Artis Medicinae 19:(6-7) pp. 431-435.
 - 13) **Susánszky A**, Susánszky É. (2008): Férfi nemi-szerep stressz és az egészségi állapot összefüggése. In: Kopp M (szerk.) Magyar lelkiállapot 2008: Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. 254-259. Semmelweis Kiadó, Budapest
 - 14) Susánszky É, **Susánszky A**, Szántó Zs. (2008): Férfias munka férfias betegségek. A magyar vállalkozók egészségi állapota és pszichés kondíciója. In: Kopp M. (szerk.) Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. 266-272. Semmelweis Kiadó, Budapest

Egyéb közlemények

- 1) Szebik I., Susánszky É., Szántó Zs., **Susánszky A.**, Rubashkin N. (2018): Ethical Implications of Obstetric Care in Hungary: Results from the Mother-Centred Pregnancy Care Survey. 1: 51–69.
- 2) **Susánszky A**, Susánszky É, Györffy Zs, Szántó Zs. (2017): A terepmunka helye és szerepe az orvosi szociológia oktatásában. Metszetek, társadalomtudományi folyóirat 6:(2) pp. 44-55

- 3) Györfy Zs, **Susánszky A**, Szántó Zs, Susánszky É. (2017): Az orvosi pályaválasztás átalakulása – Mit mutatnak a terepmunka-tapasztalataink? *Metszetek, társadalomtudományi folyóirat* 6:(2) pp. 5-21.
- 4) Györfy Zs, Susánszky É, **Susánszky A**, Szántó Zs. (2015): Az orvosi pályaválasztás átalakulása - esélyek és lehetőségek Magyarországon. *Lege Artis Medicinae* **25**:(4-5) pp. 211-219.
- 5) Györfy Zs, **Susánszky A**, Szántó Zs, Susánszky É. (2015): Terepmunka az orvosi szociológiában: Az orvostanhallgatók pályaválasztási motivációi. In: Csathó Árpád, Tiringner István, Kállai János (szerk.) XIV. Magatartástudományi Napok: A pszichoszomatika modern szemlélete. Az orvostanhallgatók egészsége. Pécs
- 6) Szántó Zs, Györfy Zs, **Susánszky A**, Susánszky É. (2015): Terepmunka az orvosi szociológiában: Jövőkép In: Csathó Árpád, Tiringner István, Kállai János (szerk.) XIV. Magatartástudományi Napok: A pszichoszomatika modern szemlélete. Az orvostanhallgatók egészsége. Pécs
- 7) Szévik I, Rubashkin N, Susánszky É, Szántó Z, **Susánszky A**. (2015): Etikai kérdések a nőgyógyászati gyakorlatban In: Fialat Nőorvosok Társasága (szerk.) Fialat Nőorvosok Társasága Szakmai Továbbképző Tanfolyama és XI. Kongresszusa. Kecskemét
- 8) **Susánszky A**, Lázár I. (2011): An Outline of the Situation of the Subject of Medical Anthropology in Hungary. *CARGO: CASOPIS PRO KULTURNI SOCIJALNI ANTROPOLOGII / JOURNAL FOR CULTURAL SOCIAL ANTHROPOLOGY* 9:(1-2) pp. 173-178.
- 9) **Susánszky A**. (2008): A szomszédsági kapcsolatok szerepe a társadalmi beilleszkedésben (A kapcsolathálózatokban megnyilvánuló társadalmi tőke jelentősége és jellegzetességei egy Budapest agglomerációs körzetéhez tartozó kisvárosban). In: Kopp M. (szerk.) *Magyar Lelkiállapot 2008*, Budapest, Semmelweis Kiadó
- 10) Susánszky É, **Susánszky A**. (2006): A kliensek szerepe a segítő kapcsolatok alakulásában. *Magyar Pszichológiai Társaság XVII. Országos Tudományos Nagygyűlése*, Budapest,

- 11) **Susánszky A.** (2002): Egy orvos viszonya páciensei testéhez, illetve saját testéhez. in: Testképek. A test antropológiai vizsgálatai tanulmánykötet, szerk. Bán A. Miskolc, ME KVAT
- 12) Sűrű Képek. Antropológia és Fotográfia II. kiállítás, 2000
Budapest, Mai Manó Ház (kiállító)